

Наталія Флегонтова,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу педагогічної естетики
та етики Інституту
педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України

Аксіологічний потенціал української мови

Існує багато дефініцій на визначення поняття “мова” і ще більше афористичних висловів про це унікальне явище, але одне з них найправдивіше – це Дар Божий. У Книзі книг читаємо:” Споконвіку було Слово, а слово в Бога було, і Бог було Слово”.

І пригадується Шевченкове:
Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос – більш нічого.
А серце б’ється, ожива, як їх почує!... – Знать од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть між люди!

Мова є могутнім знаряддям духовної і матеріальної культури людського суспільства. Без мови неможливо уявити розвитку літератури, науки, мистецтва, техніки, оскільки досвід і досягнення кожного покоління, кожного народу передаються за допомогою літературно-писемної мови.

За визначенням Івана Огієнка “Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма нашого організування. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... У мові наша стара і нова культура, ознака нашого національного визнання. Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції. В такому разі мова – це найякісніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного Я. І поки живе мова – житиме й народ”.

Таким чином, основна аксіологічна характеристика української мови є та, що за силою своїх виражальних можливостей вона не поступається перед іншими мовами. Мова – це код нації, засіб комунікативного зв'язку особистості зі світом. Вона виконує цілий ряд важливих функцій, одна з яких освітня. Основна мета її полягає у формуванні національної свідомості, духовно багатой людини, як найважливіше джерело формування інтелекту та духовно-емоційної сфери особистості через її органічний зв'язок з національними традиціями. Мова – чи не єдиний і найголовніший із засобів, яким користується педагог у своїй діяльності. І якого б апогею не досягла наука в технічних засобах навчання, якими б найкращими комп'ютерами не оволоділи, ніколи найсучасніша та найбільш слухняна техніка не замінить живого слова. Бо тільки живе слово має певний генетичний код, що сягає своїм корінням у глибину віків, несучи і примножуючи традиції народу протягом усієї його історії. Доказом тому є численні дослідження в галузі мовознавства, літературознавства, етнопедагогіки, риторики тощо.

Нині, коли Україна претендує на належне місце серед цивілізованих держав країн світу, високий рівень її духовності, суспільного розвитку, державної досконалості мають забезпечувати всі чинники віковичних надбань народу. Мова – серед найголовніших таких складників.

Вона – не лише скарбниця знань, це невичерпне джерело розвитку людини. Слово виховує, навчає, розвиває. Під впливом мови вдосконалюються відчуття й сприйняття, збагачуються знання про навколишній світ. Тому вона вимагає особливого до себе ставлення на всіх етапах нашого життя й діяльності.

Мова як жива істота, що потребує чистого повітря, турботливого ставлення і любові, яка є гарантом її розвитку і розквіту. Вивчаючи мову і навчаючи її, не можна порушувати її цілісність, виокремлюючи певні складові. У

навчанні рідної мови все взаємопов'язане: формування навичок грамотного письма і культури мовлення, дотримання єдиного мовного режиму в освітньому закладі, словесна творчість (як учнівська, так і вчителів), роль оточення (зокрема родини) у виробленні в дітей умінь правильного мовного спілкування, значення рідної мови в забезпеченні вихованості й освіченості особистості, системність у вивченні мови, збагачення активного словника, постійна робота над словом і зі словом, робота на уроці і позаурочний час (діапазон форм дозвіллевої діяльності надзвичайно широкий!).

Не менш важливою на сьогодні залишається проблема підвищення педагогічної майстерності викладача, зокрема, в такому її напрямі, як виховання інтересу до вивчення рідної мови.

Розвиває мову, підвищує загальну культуру активна мисленнєва діяльність. Власне, самотійне мислення формується паралельно з нагромадженням знань, створенням гуманітарного підґрунтя, з якого, по суті, і виростають самотійні судження особистості, що свідчать про її духовне зростання та інтелектуальний рівень.

Характерною ознакою самотійності суджень є вміння зіставляти подібні тенденції, скажімо, розвитку української та інших споріднених мов, бачити факти розвитку рідного письменництва на широкому історичному та загальнокультурному тлі. На цілу творчу майстерню може перетворитися робота над художнім перекладом. Навіть елементарне завдання: відповісти письмово на конкретне запитання чи написати рецензію на статтю або художній твір спонукатимуть учня краще збагнути питання світоглядного характеру, творчий метод, або психологію творчості того чи іншого письменника.

Рівень зацікавлення рідною мовою криється насамперед у самій мові. Треба тільки повернутися обличчям до цієї проблеми. Уміти побачити і розкрити її принади: красу,

величність, потребу в ній у житті кожної людини і суспільства. Мова – не просто навчальна дисципліна, це саме життя, яке вимагає дотримання певних правил і глибинних знань.

Найперше ці вимоги висувуються до учителя. Для удосконалення й ушляхетнення власного мовлення є багато різних засобів. Але перш за все – це глибоке прочитання перекладів світової класики українськими класиками-перекладачами: Григорієм Кочуром, Миколою Лукашем, Василем Мисиком, Андрієм Содоморою, Борисом Теном, Андрієм Препадею, Дмитром Павличком (повний український Шекспір, перекладені антології, повний Гораций, Гомер та інші шедеври світової літератури).

Улюбленою літературою мають стати словники. Це не лише цікаве, а й корисне заняття: просто читати словники. І, звісно, читання відповідної фахової літератури. Чимало ґрунтовних праць з культури української мови знаходимо в Олени Курило, Євгена Плужника, Бориса Антоненка-Давидовича, Святослава Караванського, Алли Коваль, Світлани Єрмоленко, Євгенії Чак, Олександри Сербенської, Олександра Пономарева та ін.

Національне відродження України, відродження національної культури на базі української мови є сьогодні наріжним питанням і посідає важливе місце у житті нашої держави, та, на жаль, не розв'язується на державному рівні у тих вимірах, як це мало би бути і як це є в усіх цивілізованих державах.

Є конкретні шляхи розв'язання цієї проблеми. Зокрема, про це йдеться у розвідках і дослідженнях відомих українських мовознавців: Святослава Караванського, Ліни Костенко, Олександри Сербенської та інших. Вони б'ють на сполох, та, на жаль, залишаються не почутими тими державниками, хто має вирішувати це болюче питання.

Отже, пошук нового, актуального, постійна праця над мовою, вивченням, удосконаленням її – є не просто важливою, а

нагальною потребою кожної освіченої людини. Через пізнання мови пролягає шлях до пізнання людини, народу.

При цьому нами повинна рухати небайдужість, дбайливе поводження з рідною мовою, усвідомлення того, що українська мова, як і багато інших, може безмежно розгортати органічно закладені в ній потенційні сили і дає можливість самоудосконалюватися в ній.

Сьогодні мова – не просто засіб комунікації, вона набуває планетарного значення. На теренах нашої держави – це питання наріжне, бо всі проблеми економічні, політичні, культурні мусять починатися з патріотизму, який неможливий без знання рідної мови і без глибокої поваги до мови державної.